

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/368778684>

ФЕМІНІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ І СОЦІАЛЬНА РОБОТА: ЩО МІЖ НИМИ СПІЛЬНОГО?

Conference Paper · February 2023

CITATIONS

0

READS

96

1 author:

Tetyana Semigina

National Qualifications Agency

357 PUBLICATIONS 654 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Методичні рекомендації з питань ВІЛ та ЧСЧ [View project](#)

Social media marketing skills for fostering the inclusion and employability of young people with disabilities [View project](#)

COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS

SCIENTIA

24

FEBRUARY, 2023

SINGAPORE, REPUBLIC OF SINGAPORE

**MODERNIZATION OF TODAY'S
SCIENCE: EXPERIENCE AND TRENDS**

III INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND THEORETICAL CONFERENCE

**EUROPEAN
SCIENTIFIC
PLATFORM**

Тетяна Семигіна

докторка політичних наук, професорка

ФЕМІНІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ І СОЦІАЛЬНА РОБОТА: ЩО МІЖ НИМИ СПІЛЬНОГО?

***Анотація.** Ця робота – на основі якісного контент-аналізу публікацій про феміністичні дослідження у соціальній роботі – визначає концептуальні та методологічні особливості феміністичних досліджень, обговорює їх використання у соціальній роботі. Зроблено висновок, що практико-орієнтовані феміністичні дослідження та феміністична (профеміністська) практика соціальної роботи характеризуються нерозривною єдністю і спрямованістю на досягнення більшої соціальної справедливості, протидію дискримінації та активізацію жінок.*

Вступ. У науковій літературі виокремлюють три ключові стратегії проведення досліджень у соціальній роботі: позитивістську, інтерпретативну та критичну. У закордонній практиці дедалі більшого поширення набуває критична, постструктуралістська парадигма, до якої відносять феміністичні дослідження, дослідження в дії, критичну етнографію тощо [12]. А от у вітчизняних наукових дослідженнях домінує позитивістська парадигма, яка спирається на експериментальні, квазіекспериментальні, кореляційні (статистичні) та інші методи дослідження і передбачає дистанційовану позицію дослідників [25]. Відтак важливим видається ширше ознайомлення українських фахівців із тими стратегіями досліджень, які поки не надто активно використовуються у локальній дослідницькій практиці.

Мета та методи. Ця робота розглядає концептуальні та методологічні особливості феміністичних досліджень, обговорює їх використання у соціальній роботі.

Ця публікація ґрунтується на аналітичній роботі, виконаній у рамках інтерпретативної парадигми. Було здійснено якісний контент-аналіз публікацій про феміністичні дослідження у соціальній роботі.

Пошук публікацій здійснювався через пошукову систему Google Academia за ключовими словами «feminist research» «feminist social work research», «feminist research and social work». Система пошуку запропонувала посилання на більш як 10 тисяч публікацій.

На першому етапі відібрано близько статей і книжок, до повнотекстових версій яких був доступ. На другому етапі скринінговий перегляд дав змогу виявити ті публікації, які становили інтерес з огляду вивчення концептуальних та методологічних принципів феміністичних досліджень у контексті соціальної роботи. Зрештою, проведено аналіз 23 публікацій, переважно англійських. Аналіз публікацій відбувався за такими параметрами: (1) загальне призначення феміністичних досліджень; (2) принципи феміністичних досліджень, ролі дослідників та інших учасників дослідження; (3) приклади використання феміністичних досліджень у соціальній роботі.

Виклад ключових результатів. Як наголошують американські науковиці Джудіт Кук і Мері Маргарет Фоноу (1986), не існує одного, єдино правильного визначення «феміністичних досліджень» [8]. Водночас проведений аналіз наукової літератури дає підстави окреслити низку ключових характеристик феміністичних досліджень, які концептуалізують ці дослідження.

По-перше, феміністичні дослідження можна визначити, як специфічну дослідницьку “оптику” (цінності), яка тісно пов’язана з фемінізмом, як ідеологією, що ґрунтується на боротьбі за права жінок.

Історично такі дослідження асоціювались із протидією дискримінації, стигмі та нерівності. При цьому визнавалась синергетична дія множинних чинників (стать, раса, вік належність до соціально-економічної групи тощо), які впливають на нерівність [1], і ці множинні детермінанти отримали визначення інтерсекційності. За словами Анж-Марі Хенкок (2013), інтерсекційна перспектива нагадує, що всі ми маємо багато аспектів нашої ідентичності та досвіду, а також, що соціальні категорії розвинули своє значення по відношенню одна до одної [14]. Отже, феміністичні дослідження спрямовані на те, щоб розуміти, як різні форми дискримінації переплітаються та взаємодіють між собою.

По-друге, на думку низки дослідників [9; 21], феміністичні дослідження спрямовані, зокрема, на подолання андроцентризму, тобто до прирівнювання чоловічих моделей життя і мислення до універсальних людських, розгляд чоловічої поведінки як ідеалу, зосередження на аналізі стосунків між статями. Тобто йдеться про усвідомлене подолання чоловічого погляду на навколишній світ та соціальні відносини.

По-третє, у межах феміністського підходу вважається, що об'єктивне знання може бути отримане на основі загального жіночого досвіду, досвіду дискримінації, страждання і опору. За твердженням Мішель Олів'є та Манон Трембле (2000) [17], феміністичні дослідження зосереджуються на значеннях, які жінки надають своєму світу та досвіду. При цьому науковиці визнають, що подекуди доводиться проводити дослідження в тих установах, які все ще залишаються патріархальними і що соціальні працівники можуть залишатися носіями стереотипних уявлень.

По-четверте, феміністичні дослідження роблять наголос на практиці. Відтак, вони тісно пов'язані із феміністською практикою соціальної роботи [10; 26] та уявленнями про соціальний добробут [18]. Наразі практична соціальна робота пройшла складний шлях професіоналізації. У ній завжди співіснували два концептуальні підходи: (1) орієнтований на допомогу конкретній людині, родині, групі людей здолати власні складні обставини; (2) орієнтований на зміну середовища й усунення структурних нерівностей. Феміністична практика та дослідження належать до другої групи. При цьому empowerment (надання повноважень, наснаження, імпаурмент) може бути й частиною першого підходу і все ж таки саме структурні підходи належать до феміністської практики соціальної роботи і відповідних досліджень [6].

Слід зауважити, що феміністичні дослідження відмовляються від гендерних континуумів [26], які містять гендерно-нейтральні підходи, і виразно стають на позиції радикальної, критичної соціальної роботи. Такі дослідження спираються на гендерно-трансформаційний, перетворювальний підхід [5; 19; 28]. Їх не варто ототожнювати з традиційними гендерними студіями, які досліджують соціальні, культурні, політичні та історичні аспекти гендеру та статевої відносин у суспільстві і зосереджуються на аналізі того, як гендерна ідентичність та взаємовідносини між статями формуються та впливають на культурні та соціальні процеси.

По-п'яте, ці дослідження чутливі до контексту. Наразі в основу феміністичних досліджень лягли ідеї соціального конструктивізму, згідно з якими соціальний світ конструюється під час повсякденних взаємодій та їхньої інтерпретації. Прихильники конструктивізму стверджують, що будь-яке знання контекстуальне і є результатом досвіду [10; 17]. Тому вважається, що феміністична методологія повинна виходити із фрагментарності досвідів і позицій жінок залежно від вікових, сексуальних, расових, політичних та інших характеристик.

Феміністичні дослідження також спираються на виразні політичні принципи, які передбачають зайняття дослідниками певної політичної позиції та участь у політичних змінах. Привертає увагу систематизація таких принципів, зроблена низкою науковиць, які належать до когорти прихильниць радикального фемінізму і виразно відносять феміністичні дослідження до критичної соціальної роботи. Ці принципи сформульовані ними як наступні постулати:

- Визнання того, що особисте (все ще) політичне;
- Засвідчення відмінностей у владі та врахування владних стосунків;
- Діяльність заради звільнення;
- Переосмислення справедливості і турботи;
- Зайняття позиції [13].

Такі принципи цілком співвідносні із сучасним глобальним визначенням соціальної роботи та глобальними етичними принципами цього фаху, які наголошують на соціальній справедливості та емансипації [24].

Феміністичні дослідження не можна вважати окремим методом чи методологією. Наразі вони характеризуються неоднорідністю, є міждисциплінарними, їхні методи переосмислюються з огляду на проблеми жінок, які оцінюються з різних перспектив.

У класичній праці Сандри Хардінг (2008) окреслено низку методологічних характеристик феміністичних досліджень, як от:

- 1) альтернативний погляд на походження проблем, які стосуються передусім жінок;
- 2) формулювання «альтернативних пояснювальних гіпотез»;
- 3) формулювання «нових цілей дослідження», які передбачають усвідомлення жінками своєї ролі у перетворенні гендерних відносин;
- 4) зміну природи відносин між суб'єктом і об'єктом пізнання [15].

Специфікою феміністичних досліджень, як і більшості різновидів досліджень у межах критичної парадигми, вважають те, що вони зосереджені на думках та поглядах поневолених людей і людей, що перебувають у меншості [4], закликають до змін, які мають подолати дискримінацію таких людей. Інклюзивність, співучасть у виробництві нового знання, практична орієнтованість – основа так званих партисипативних досліджень, досліджень з участю клієнтів, спрямованих на зміну владних відносин у суспільстві. Такі дослідження останнім часом отримали означення колаборативних (collaborative), тобто партнерських [11; 22].

Фактично, йдеться про відмову від «об'єктивності», нівелювання поділу на суб'єктів та об'єктів дослідження [3]. Це означає оцінку знань, якими володіють всі учасники дослідження без винятку як експертних.

Аби дослідження було феміністичним, принципи фемінізму мають бути застосовані на всіх етапах аналітичної роботи – від вибору тематики дослідження і до презентації отриманих результатів. При цьому має бути взята до уваги як думка учасників дослідження, а також тих, хто зацікавлений у ньому, але не бере участі. Відтак, можна погодитися з Гвендолін Бітхем і Юстін Деметріадес (2007), що до характерних особливостей феміністичних досліджень можна віднести самоусвідомлення дослідниками своєї ціннісної позиції та етичних дилем [2]. Слушною видається думка Патрісії Колінс (2019), котра пояснює, що питання, які ми ставимо під час дослідницької взаємодії, часто можуть бути важливішими за отримані відповіді на них [7].

Феміністичні дослідження ставлять під сумнів традиційні методи дослідження. Ці дослідження спираються переважно на якісницьку методологію, використовують рефлексивні методи збору та аналізу інформації. Наприклад, це можуть бути феміністичні дослідження в дії, спрямовані на покращання соціальної підтримки [16], критична етнографія [2; 11; 23], гендерний аналіз навчальних матеріалів і виявлення «прихованого навчального плану» [27], спостереження за проведенням навчання і роботою тренерів [28], інтерв'ю, зокрема нарративні чи феноменологічні [20], тощо.

Проведений аналіз сучасної літератури [1; 4; 10; 16; 22] засвідчує, що спостерігається досить різнопланове застосування феміністичних досліджень у закордонній практиці соціальної роботи. Один із напрямів таких досліджень – це вивчення різних форм насильства, таких як домашнє насильство, сексуальне насильство та булінг, при виявленні причин та наслідків цих явищ, розробка програм протидії насильству. Інший напрям –

дослідження гендерних ролей у вихованні дітей спрямовується на те, щоб встановити, як діти вчаться розуміти гендерні ролі, які очікування відносно статевої поведінки ставляться перед дітьми, та як це впливає на їх самооцінку, гендерну соціалізацію та відносини у сім'ї, зокрема, у прийомних сім'ях. Або такі дослідження можуть вивчати роль соціальних працівників у підтримці рівноправності представників ЛГБТ-спільнот, а також вивчати проблеми, з якими зіштовхуються люди з «нетрадиційними» статевими та гендерними ідентичностями.

Дослідження також можуть пропонувати соціальним працівникам ефективні стратегії щодо того, як можна сприяти зменшенню гендерної дискримінації в різних сферах, таких як працевлаштування, доступ до освіти, охорона здоров'я та ін. Або вони можуть зосереджуватися на дослідженні гендеру та ідентичності у роботі самих соціальних працівників, впливові на послуги наявних у працівників гендерних стереотипів.

Феміністичні дослідження у соціальній роботі активно заохочують участь жінок, особливо представниць маргіналізованих груп, як дослідницьких суб'єктів у процесі дослідження, що дозволяє збільшити репрезентативність та достовірність отриманих даних. Водночас це цілком відповідає про феміністичному та емансипативному характеру сучасної соціальної роботи у її розумінні глобальними професійними асоціаціями.

Висновки. Феміністичні дослідження у соціальній роботі – це не просто вивчення гендеру чи гендерно чутливої практики соціальної роботи. Вони спрямовані на виявлення реального балансу влади (в суспільстві, в громаді, в організації, в родині) і розподілу ресурсів, оцінювання дискримінаційного ставлення за ознакою статі тощо. Характерною особливістю сучасних феміністичних досліджень можна вважати їхню орієнтованість на те, щоб виявлення фактів соціальної несправедливості призвело до зміни становища жінок. Ці дослідження також ставлять собі як завдання піднести усвідомлення тих чи тих проблем гендерного (дис)балансу, певних гендерних стереотипів, які сформувались у суспільстві чи в практиці соціальної роботи.

Феміністичні дослідження здійснюють на основі принципів фемінізму і беруть при цьому до уваги конкретний соціальний контекст.

Окреслені у цій роботі концептуальні та методологічні принципи феміністичних досліджень засвідчують нерозривну єдність таких практико-орієнтованих досліджень та феміністичної (профеміністської) практики соціальної роботи.

Список використаних джерел:

1. Akkan, B. (2020). An egalitarian politics of care: young female carers and the intersectional inequalities of gender, class and age. *Feminist Theory*, 21(1): 47–64.
2. Beetham, G. & Demetriades, J. (2007). Feminist research methodologies and development: overview and practical application. *Gender & Development*, 15(2): 199-216.
3. Beltrán R. & Mehrotra G. (2015). Honoring our intellectual ancestors: A feminist of color treaty for creating allied collaboration. *Affilia*, 30(1): 106–116.
4. Bromfield, N.F., Panichelli, M., & Capous-Desyllas, M. (2021). At the Intersection of COVID-19 and Sex Work in the United States: A Call for Social Work Action. *Affilia*, 36: 140 - 148.
5. Caron, R. E., Lee, O. J., & Pullen Sansfaçon, A. (2020). Transformative disruptions and collective knowledge building: Social work professors building anti-oppressive ethical frameworks for research. *Teaching, Practice and Activism, Ethics and Social Welfare*, 14(3): 298-314.
6. Carr, E. S. (2003). Rethinking empowerment theory using a feminist lens: The importance of process. *Affilia*, 18(1): 8–20.
7. Collins P. H. (2019). *Intersectionality as critical social theory*. Durham: Duke University Press.
8. Cook, J. & Fonow, M. M. (1986). Knowledge and Women's Interests: Issues of Epistemology and Methodology in Feminist Sociological Research. *Sociological Inquiry*, 56(4): 2-29.
9. Cuddy, A. et al. (2015). Men as cultural ideals: cultural values moderate gender stereotype content. *Journal of Personality and Social Psychology*, 109, 622–635.
10. Dominelli, L. (2002). *Feminist social work theory and practice*. Palgrave.

11. Dyer, J. et al. (2022). Collaborative Autoethnography for Feminist Research. In: Cocker, C., Hafford-Letchfield, T. (eds). *Rethinking Feminist Theories for Social Work Practice* (pp. 97–116). Cham: Palgrave Macmillan.
12. Engen, M., Nissen, M. A. & Uggerhøj, L. (2019). Challenges in social work research – Conflicts, barriers and possibilities in relation to social work. *European Journal of Social Work*, 22(5): 735-737.
13. Goodkind, S., Kim, M. E., Zelnick, J. R., et al. (2021). Critical Feminisms: Principles and Practices for Feminist Inquiry in Social Work. *Affilia*, 36(4): 481–487.
14. Hancock, A. M. (2013). Empirical intersectionality: A tale of two approaches. *UC Irvine Law Review*, 3(2): 259–296.
15. Harding, S. G. (2008). *Sciences from below: Feminisms, postcolonialities, and modernities*. Durham: Duke University Press.
16. Johnson, H., & Flynn, C. (2021). Collaboration for Improving Social Work Practice: The Promise of Feminist Participatory Action Research. *Affilia*, 36(3): 441–459.
17. Ollivier, M. & Tremblay, M. (2000). *Questionnements féministes et méthodologie de la recherche*. Paris: Harmattan
18. Phillips, R. (2022). *Practising feminism for social welfare: A global perspective*. UK: Routledge.
19. Pollack, S. (2020). Transformative praxis with incarcerated women: Collaboration, leadership, and voice. *Affilia*, 35(3): 344–357.
20. Semigina, T., Yurochko, T. & Stopolyanska, Y. (2022) ‘Everyone is on their own and nobody needs us’: women ageing with HIV in Ukraine. In: M. Henrickson et al. (Eds.). *HIV, sex, and sexuality in later life* (pp. 46–63). Bristol, UK: Policy Press.
21. Thelwall, M., Abdullah, A. & Fairclough, R. (2022). Researching women and men 1996–2020: Is androcentrism still dominant? *Quantitative Science Studies*, 3 (1): 244–264.
22. Wilson, N. (2022). *Thinking Together: A feminist collaborative inquiry into pedagogical approaches for domestic violence work in Ireland*. PhD thesis. Maynooth: National University of Ireland. <https://mural.maynoothuniversity.ie/15844/>
23. Семигіна, Т. (2022). Критична етнографія: можливості для досліджень у соціальній роботі. *Social Work and Education*, 9(3): 405-421.
24. Семигіна, Т. (2021). *Міжнародна соціальна робота: пріоритети та стандарти*. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму.
25. Семигіна, Т. & Карагодіна, О. (2020). Розвивальний потенціал досліджень у соціальній роботі. *Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології : мат. V Міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 49-52). Київ : КНУ імені Тараса Шевченка.
26. Ярошенко, А. & Семигіна, Т. (2019). Феміністична соціальна робота як професійне інвестування в жіночу солідарність. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*, 1: 13-29.
27. Ярошенко, А. А. & Семигіна, Т. В. (2019). Розпізнати нерівність: гендерний аналіз навчальних матеріалів у соціальній роботі. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна*, 32: 183-198.
28. Ярошенко, А., Семигіна, Т. (2022). *Гендерна компетентність у соціальній роботі: Як інвестувати феміністичні погляди у гендерно трансформаційну практику*. Даллас: Primedia e-Launch LLC.